

Elżbieta Napora

Instytut Pedagogiki i Psychologii WSP w Częstochowie

WŁAŚCIWOŚCI PREFEROWANE W WYCHOWANIU DZIECKA PRZEZ DEKLARATYWNYCH I CZYNNYCH ZAWODOWO NAUCZYCIELI

WPROWADZENIE

W psychologii funkcjonuje termin *właściwość*, który określa się zamiennie jako *dyspozycję*, *tendencję kierunkową* czy *cechę osobowości*. Wszystkie pojęcia odnoszą się do dziedziny osobowości a ich rozumienie zależy od ujęcia tej dziedziny. W tym zakresie w psychologii ujawniły się wyraźnie trzy stanowiska. W pierwszym reprezentowanym przez behawiorystów rozumie się *właściwości* jako nawyki. Drugie stanowisko, utożsamia *właściwości* z cechami zachowania się osoby. Natomiast trzecie podejście, sprowadza wyżej wymienione pojęcie do dyspozycji, które są nabyte lub przekazane dziedzicznie albo pochodzą z obu tych źródeł. W ramach tego podejścia, można wyróżnić dwa sposoby rozumienia *właściwości* (por. Z. Chlewiński, 1987). Pierwsze – jest to jakiś względnie stały sposób zachowania, jakim różni się jedna osoba od drugiej oraz drugi – że *właściwość* to wypadkowa czynników genetycznych i uczenia się w trakcie rozwoju jednostki, kierująca zachowaniem podmiotu, mająca charakter dynamiczny. Jest to każdy wyróżniający się rys osobowości. Takie rozumienie *właściwości* przyjmuję w niniejszym opracowaniu. Analizując te stanowiska można zauważyć, że owa *właściwość* jest stosunkowo stałą psychologiczną jakością człowieka, w której przejawiają się pewne dyspozycje zachowań jednostki.

W zakres każdej dyspozycji wchodzi reakcje, jak i schematy reagowania. Reakcje, są najprostszym elementem osobowości i są to wszelkie zmiany w organizmie podmiotu zachodzące pod wpływem działania bodźców z wewnątrz bądź z zewnątrz organizmu jednostki (por. J. Bazylak, 1983). Natomiast schemat reagowania składa się z kilku grup różnych jakościowo reakcji. Przykładem może być zachowanie dominujące, uległe, agresywne. W zachowaniu agresywnym wy-

stępują różne specyficzne grupy reakcji np.: słowa, gesty, myśli, wyobrażenia, złość, itp.

Osobowość składa się z wielu różnych właściwości takich, jak: temperament, postawy, potrzeby psychiczne, uzdolnienia, uczucia, zainteresowania, itp. Zainteresowanie właściwościami nauczycieli-wychowawców jest ciągle aktualnym problemem ze względu na pobudzający lub zakłócający wpływ na rozwój i kształtowanie się osobowości dziecka.

Nauczyciele-wychowawcy oprócz rodziców spełniają ogromną rolę w życiu i rozwoju dziecka dostarczając mu wzorów, modeli zaspokajania potrzeb, uczą też zachowania się w sytuacjach, gdy potrzeby nie mogą być zaspokojone uczą też dostrzegania i respektowania potrzeb innych ludzi.

W literaturze można spotkać badania nad tym zagadnieniem (np. S. Bartel, 1983; U. Nockiewicz, 1992), jednak problem ciągle pozostaje aktualny.

PROBLEM BADAWCZY I METODOLOGIA BADAŃ WŁASNYCH

Problem badań i hipoteza badawcza

Celem badań było uzyskanie odpowiedzi na następujące pytanie badawcze: czy występują różnice w preferowaniu właściwości przez deklaratywnych i czynnych zawodowo wychowawców małych dzieci?

W psychologii istnieje koncepcja człowieka, w której podstawowym pojęciem jest system wiedzy jednostki, odgrywający doniosłą rolę w regulacji zachowań (T. Tomaszewski, 1975 za: J. Koziński, 1984). W przyjętej koncepcji za przyczynę stałości i powtarzalności zachowań człowieka uznaje się posiadanie wiedzy o rzeczywistości, zaś indywidualne właściwości zachowania wyjaśnia się przez wskazania na treść tej wiedzy i sposób jej organizacji. Stąd można założyć, że nauczyciele-wychowawcy czynni zawodowo pod wpływem nabywanych doświadczeń w pracy z małymi dziećmi, przeorganizowują system wiedzy na skutek czego przywiązują znaczenie do innych właściwości niezbędnych w wychowaniu małych dzieci aniżeli deklaratywni nauczyciele wychowawcy. Mając to na uwadze postawiono następującą hipotezę badawczą: występują różnice w preferowaniu właściwości przez deklaratywnych i czynnych zawodowo nauczycieli-wychowawców małych dzieci.

Metoda badawcza

W celu zebrania właściwości oraz stworzeniu kanonu właściwości preferowanych przez deklaratywnych nauczycieli-wychowawców małych dzieci, posłu-

zono się ankietą własnej konstrukcji. Zawierała ona pytanie wprost o właściwości, które zdaniem badanych są niezbędne w wychowaniu małego dziecka. Oprócz pytań o treści merytorycznej, ankietą zawierała pytania umożliwiające charakterystykę badanej osoby (o wiek, płeć, wykształcenie, miejsce zamieszkania i staż pracy w oświacie).

Narzędzie badawcze skonstruowane dla celów niniejszej pracy, pozwoliło na uzyskanie w sposób bezpośredni, właściwości preferowanych w wychowaniu małych dzieci.

Osoby badane. Przebieg badań

Badaniami ankietą objęto populację studentów stacjonarnych kierunków pedagogicznych WSP w Częstochowie, którzy zadeklarowali podjęcie w przyszłości pracy z małymi dziećmi (np. w przedszkolu, w nauczaniu dzieci klas początkowych, itp). Wśród studentów rozdano 60 ankiet z czego powróciło 30.

Uzyskane informacje zwrotne stanowiły podstawę do utworzenia kanonu preferowanych właściwości w wychowaniu małego dziecka.

Równocześnie, rozdano takich samych 60 ankiet wśród nauczycieli-wychowawców czynnych zawodowo pracujących w różnych placówkach oświatowych. Od tej grupy powróciły 34 ankiety.

Poniżej w tabeli 1. przedstawiam dane charakteryzujące badane grupy we wspomnianych wyżej wymiarach.

Tabela 1. Charakterystyka grup badawczych

Ogólna nazwa kategorii	Uszczegółowienie	Deklaratywni nauczyciele-wychowawcy [%]		Czynni zawodowo nauczyciele-wychowawcy [%]	
Płeć	K	97,0	Razem	94,1	Razem
	M	3,0	100	5,9	100
Miejsce zamieszkania	duże miasto	47,0	100	32,5	100
	małe miasto	30,0		23,4	
	wieś	23,0		44,1	
Wykształcenie	średnie zawodowe	100	100	100	100
Wiek	1-23	86,7	100	29,4	100
	24-28	10,0		5,9	
	29-33	3,3		38,2	
	powyżej 34	0,0		26,5	
Staż pracy w oświacie	0-5	0,0	0	40,2	100
	6-10	0,0		24,7	
	11-15	0,0		24,7	
	powyżej 15	0,0		10,4	

Uzyskane wyniki badań

Uzyskane wyniki najłatwiej jest w tym przypadku przedstawić w formie następującej tabeli (por. tabela 2.).

Tabela 2. Uzyskane wyniki badań

Lp.	Właściwości	Liczba wyborów u nauczycieli deklaratywnych	Właściwości preferowane przez czynnych zawodowo nauczycieli		
			I. wyborów	[%]	Ranga
1	2	3	4	5	6
1	wyrozumiałość	30	22	64,7	2,0
2	cierpliwość	24	18	52,9	3,0
3	tolerancja	19	10	29,4	13,5
4	miłość do dziecka	19	14	41,2	5,5
5	opanowanie	18	9	26,4	17,0
6	kompetencje psychopedagogiczne	18	24	70,6	1,0
7	empatia	17	7	20,6	22
8	sprawiedliwość	16	12	35,2	10,0
9	odpowiedzialność	16	13	38,2	7,5
10	łatwość nawiązywania kontaktów	14	9	26,4	17,0
11	opiekuńczość	14	2	5,9	37,0
12	prawdomówność	13	13	38,2	7,5
13	konsekwencja	11	9	26,4	17,0
14	obiektywizm	10	3	8,8	33,0
15	pracowitość	8	11	32,4	12,0
16	koleżeństwo	8	9	26,4	17,0
17	serdeczność	8	12	35,2	10,0
18	akceptacja	8	15	44,1	4,0
19	obowiązkowość	7	14	41,2	5,5
20	łatwość przekazywania informacji	7	4	11,8	28,5
21	stanowczość	7	4	11,8	28,5
22	czułość	6	0	0	41,5
23	autorytet	6	1	2,9	39,5
24	zwracanie uwagi na zachowanie dziecka	6	6	17,6	24,5
25	uprzejmość	6	10	29,4	13,5
26	miły wygląd i sposób bycia	5	4	11,4	28,5

1	2	3	4	5	6
27	zapewnienie dziecku bezpieczeństwa	5	3	8,8	33,0
28	kultura osobista	4	8	23,5	20,0
29	umiejętność przyznawania się do błędów	4	3	8,8	33,0
30	inteligencja	4	7	20,6	22,0
31	zainteresowanie sytuacją rodzinną dziecka	4	7	20,6	22,0
32	aktywność wychowawcy	3	9	26,4	17,0
33	otwartość	3	6	17,6	24,5
34	sprawność fizyczna	3	2	5,9	37,0
35	ambicja	2	3	8,8	33,0
36	zaufanie	2	3	8,8	33,0
37	umiejętność zaciekawienia swoim przedmiotem	2	5	14,7	26,0
38	poczucie humoru	2	4	11,8	28,5
39	fantazja	2	0	0	41,5
40	szacunek dla dziecka i innych	1	12	35,2	10,0
41	punktualność	1	1	2,9	39,5
42	samodoskonalenie wychowawcy	1	2	5,9	37,0

Aby dokonać jakościowej analizy występujących różnic w zakresie właściwości preferowanych przez badane grupy, zestawiono je w sposób, który prezentują tabele 3. i 4.

Tabela 3. Różnice w wyborach właściwości pomiędzy deklaratywnymi i czynnymi zawodowo nauczycielami-wychowawcami małych dzieci

Nazwa właściwości	Deklaratywni (l.wyborów)	Czynni zawodowo (l.wyborów)	Wartość χ^2	Istotność różnic
wyrozumiałość	30	22	13,03*	0,001
opanowanie	18	9	10,07	0,01
cierpliwość	24	10	16,38	0,001
empatia	17	7	8,85	0,01
miłość do dziecka	19	14	3,13	0,05
obiektywizm	10	3	4,50	0,05
opiekunczość	14	2	12,05	0,01
czułość	6	0	5,33	0,05
autorytet	6	1	3,17	0,05

Tabela 4. Różnice w wyborach właściwości pomiędzy czynnymi zawodowo i deklaratywnymi nauczycielami-wychowawcami małych dzieci

Nazwa właściwości	Czynni zawodowo (l.wyborów)	Deklaratywni (l.wyborów)	Wartość χ^2	Istotność różnic
pracowitość	11	8	0,05	n.i.
obowiązkowość	14	7	2,30	0,05
serdeczność	12	8	0,22	n.i.
kultura osobista	8	4	0,52	n.i.
uprzejmość	10	6	1,34	n.i.
inteligencja	7	4	0,19	n.i.
zainteresowanie sytuacją rodzinną dziecka	7	4	0,19	n.i.
otwartość	6	3	1,53	n.i.
szacunek dla dziecka i innych	12	1	8,18	0,01
aktywność wychowawcy	14	5	3,49	0,05
akceptacja	15	8	2,10	0,05

Wnioski wynikające z badań

Kontakt z ludźmi, z małymi dziećmi jest najważniejszy w zawodzie nauczyciela-wychowawcy. W tej wzajemnej interakcji aby osiągnąć pożądane efekty, nie zawsze wystarczy znajomość metod pracy a ważniejsza okazuje się znajomość pewnych właściwości, umiejętności czy też posiadanie wykształconych postaw.

Tradycyjne programy kształcenia zakładają, że przyszłego nauczyciela-wychowawcę trzeba wyposażyć przede wszystkim w odpowiedni zasób wiedzy o uczniu jako przedmiocie oddziaływań wychowawczych, wyposażyć w metody, techniki służące jego poznawaniu oraz w możliwości oddziaływania na niego (por. J.Szlezzynger-Gralewska, 1987).

Bardzo mało miejsca poświęca się wiedzy o nauczycielu-wychowawcy jako jednostce, podmiocie mającym określoną osobowość i sposobach kształtowania u niego umiejętności, właściwości sprzyjających kontaktom z dziećmi i z ludźmi.

Niniejsze wyniki badań potwierdzają postawioną na początku hipotezę badawczą o różnicach w preferowaniu właściwości przez deklaratywnych i czynnych zawodowo nauczycieli-wychowawców małych dzieci. Zdaniem deklara-

tywnych nauczycieli ważniejsze w interakcjach z dziećmi małymi są właściwości, czy też cechy osobowości takie, jak: wyrozumiałość, opanowanie, cierpliwość, empatia, miłość do dziecka, obiektywizm opiekuńczość, czułość czy autorytet, który jest wynikiem wcześniejszej postawy wobec małego dziecka. Wymienione właściwości różnicują te grupy nauczycieli-wychowawców w sposób statystycznie istotny od czynnych zawodowo, którzy preferują właściwości w wychowaniu małego dziecka takie, jak: pracowitość, obowiązkowość, aktywność wychowawcy, akceptacja, szacunek dla dziecka i innych. Ponadto preferują: zaradność, poczucie estetyki, fantazję, lojalność, postawę ekologiczną, umiejętność różnicowania dobra i zła, poświęcenie. Ostatnie preferowane właściwości stwarzają dogodną sytuację dla kształtowania podmiotowości dziecka (w tabeli 2. tylko niektóre wymienione właściwości zostały zaznaczone) i funkcjonowania w grupie czy szerzej pojętej społeczności.

Właściwości wymienione przez deklaratywnych nauczycieli-wychowawców mają charakter zaangażowania emocjonalnego czy klimatu uczuciowego, który cechuje także kontakty rodzinne w domu, a tam gdzie kochamy dzieci pobudzamy wiarę dziecka we własne możliwości, zaufanie do siebie, dzięki temu dziecko będzie szczęśliwe, przyjazne, konstruktywne, dobrze współdziałające z grupą. Możemy też wpoić dziecku przekonanie, że jest mało zdolne i złe, nieprzydatne, obniżając jego samoocenę i prowadząc do zaburzeń emocjonalnych, trudności wychowawczych a nawet do wykołejenia społecznego.

Aby utrzymać własności preferowane przez deklaratywnych nauczycieli-wychowawców i wykorzystać je w pracy z małymi dziećmi, powinno się stworzyć większe możliwości poznania i dokonania diagnozy różnych struktur osobowości. Stworzyć możliwości rozwoju właściwości osobowościowych: empatii, opanowania, cierpliwości, wyrozumiałości, sprzyjających interakcjom dwu-podmiotowym.

BIBLIOGRAFIA

Allport, G.W., (1937) *Personality: A Psychological Interpretation*. New York.

Bartel, S., (1983) Związek między niektórymi czynnikami osobowościowymi a identyfikacją zawodową nauczyciela, *Kwartalnik Pedagogiczny*, 1, 131-148.

Bazylak, J.I in., (1983) *Elementy higieny psychicznej w psychologii pastoralnej*, Warszawa: ATK.

Brzeziński, J., (1980) *Elementy metodologii badań psychologicznych*, Warszawa: PWN.

Chlewiński, Z., (1987) *Postawy a cechy osobowości*, Lublin: TN KUL.

Filipczuk, H., (1981) *Rodzina a rozwój psychiczny dziecka*, Warszawa: NK.

Guilford, J., (1962) *Podstawowe metody statystyczne w psychologii i pedagogice*, Warszawa: PWN.

Kozielecki, J., (1981) *Psychologiczne teorie samowiedzy*, Warszawa: PWN.

Nockiewicz, U., (1992) Znaczenie empatii w pracy wychowawczej nauczyciela, referat na konferencji *Myśl pedagogiczna i psychologiczna w Polsce Odrodzonej*, Częstochowa.

Szlezzynger-Gralewska, J., (1987) Funkcjonowanie dydaktyczne nauczyciela w sytuacji zagrożenia „ja”, [w:] Ratajczak, Z., (Red.) *Psychologiczne problemy funkcjonowania człowieka w sytuacji pracy*, T. 6 (15), 45-59, Katowice.

Tomaszewski, T. (Red.), (1979) *Psychologia*, Warszawa: PWN.

Ziemska, M., (1985) *Postawy rodzicielskie*, Warszawa: WP.

SUMMARY

FEATURES PREFERRED DURING THE PROCESS OF UPBRINGING YOUNG CHILD BY THE DECLARATIVE¹ AND PROFESSIONALLY ACTIVE TEACHERS

Elżbieta Napora

The present article is an attempt of an answer to the investigative question concerning the differences in preferring the features of upbringing young child by the declarative and professionally active teachers - tutors.

The achieved results of this investigation suggest the differences, where the declarative teachers - tutors accept the features, which - in the most general way - can be characterized as specific for the emotional climate, whilst for the professionally active teachers - tutors of young children - as promoting the positive functioning in a group.

¹ Teachers, who have met the challenge of their profession with full awareness of its responsibility.